

- <sup>16</sup> Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / За ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – Т. 1. – 472 с. – С. 442–445.
- <sup>17</sup> Уголовное уложение от 22 марта 1903 года / Изд. Н. С. Таганцев. – СПб., 1904. – 464 с. – С. 278–339.
- <sup>18</sup> Уголовный кодекс УССР. – Харьков, 1922. – 142 с.
- <sup>19</sup> Уголовный кодекс УССР. – Харьков, 1927. – 108 с.
- <sup>20</sup> Бажанов М. И. Уголовно-правовая охрана советского правосудия: Учебное пособие / М. И. Бажанов. – Х.: Юрид. ин-т, 1986. – 43 с.; – С. 7. Кульберг Я. М. Преступления против правосудия / Я. М. Кульберг. – М.: Госюриздат, 1962. – 62 с. – С. 11–14.
- <sup>21</sup> Уголовный кодекс УССР. – К.: Госполитиздат УССР, 1961. – 132 с.
- <sup>22</sup> Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови / О. О. Кваша // Правова держава. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 17. – С. 207. – 534 с.
- <sup>23</sup> Черных И. М. Преступления против социалистического правосудия / И. М. Черных // Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Москов. гос. ун-т. – М., 1962. – 22 с. – С. 13.
- <sup>24</sup> Пропозиції Президента України В. Ющенка до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії хабарництву». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
- <sup>25</sup> Сірий М. Корупцію страшилками не подолати. – Режим доступу: <http://pravosuddia.net/wordpress/?p=6>

#### Резюме

У статті досліджується становлення та розвиток правових джерел, які діяли на землях України щодо кримінальної відповідальності суддів за хабарництво. У результаті дослідження було виявлено історичні закономірності криміналізації корупційних діянь суддів. Встановлено, що формування кримінально-правової охорони правосуддя від хабарництва суддів є наслідком природно-історичного розвитку суспільства.

**Ключові слова:** суддя, правосуддя, правові джерела, кримінальна відповідальність, злочин, хабар.

#### Резюме

В статье исследуется становление и развитие правовых источников, которые действовали на землях Украины относительно уголовной ответственности судей за взяточничество. В результате исследования были обнаружены исторические закономерности криминализации коррупционных деяний судей. Установлено, что формирование уголовно-правовой охраны правосудия от взяточничества судей является следствием естественно-исторического развития общества.

**Ключевые слова:** судья, правосудие, правовые источники, уголовная ответственность, преступление, взятка.

#### Summary

The article examines becoming and development of the legal sources, which acted on the regions of Ukraine in relation to criminal responsibility of judges for a bribery. As a result of research were found out historical conformities of criminalization of the corruption acts of judges. It is set that forming of criminal guard of justice from the bribery of judges is consequence of natural and historical development of society.

**Key words:** judge, justice, legal sources, criminal responsibility, crime, bribe.

Отримано 18.06.2012

### О. М. ІГНАТОВ

*Олександр Миколайович Ігнатів, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри Інституту економіки та права (філія) ОУП ВПО «Академія праці та соціальних відносин» в м. Севастополі*

## ЩОДО РІВНЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В ЦІЛОМУ ТА РІВНЯ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЗОКРЕМА

Як відомо, для ефективної протидії негативним соціальним явищам, в тому числі злочинності, необхідно мати відповідні достовірні дані про них, що передбачає насамперед встановлення їх реальних масштабів та стану. Існування латентної (прихованої) злочинності спотворює уявлення суспільства про фактичний рівень і дійсну структуру злочинності, розмір матеріальних та нематеріальних збитків, які завдаються суспільству і його членам; ускладнює виявлення основних тенденцій у розвитку злочинності, виявлення факторів, які її обумовлюють, що, в свою чергу, заважає складати глибокі кримінологічні прогнози і програми боротьби зі злочинністю. Зокрема, негативно позначається на розробленні загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів попередження злочинності й окремих її видів<sup>1</sup>. Отже обсяг латентної злочинності вимагає адекватної кількості сил і засобів правоохоронних органів<sup>2</sup>.

Отже, щоб уникнути помилок у сфері реалізації криминологічної політики, необхідно мати (та своєчасно інформувати суспільство) максимально повну й достовірну інформацію про рівень та стан злочинності в країні. Зазначене насамперед стосується насильницької злочинності як найбільш суспільно небезпечного (як за ступенем, так й за рівнем) виду злочинності. При цьому одним із найвагоміших показників є рівень вбивств в країні, оскільки він (яким, до речі, за солідарною думкою більшості вчених властивий мінімальний рівень латентності) у країні є тим показником, що в цілому характеризує рівень насильства у суспільстві, а у кінцевому підсумку – й рівень злочинності в цілому. Як підкреслює С. Н. Абелцев, стан справ щодо вбивств є так би мовити узагальнюючою, інтегративною характеристикою криминогенної обстановки в цілому та більш того – індикатором всієї соціально-правової ситуації в країні<sup>3</sup>. Вбивства зміцнюють позиції кримінального насильства у країні в цілому. Зростаюча кількість вбивств стає якісним показником всієї сучасної злочинності та умовою подальшого росту диктату примушування, насильства, тобто несвободи у всіх сферах<sup>4</sup>. В свою чергу зміни показників щодо рівня і стану вбивств та насильницької злочинності в цілому свідчать про ефективність чи неефективність криминологічної політики держави та вдалий чи невдалий розподіл сил і застосування засобів протидії кримінальному насильству й злочинності та, відповідно, допомагають приймати подальші рішення щодо спрямування останніх.

Проблеми протидії злочинності в цілому та насильницькій зокрема у своїх працях досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних науковців: Г. А. Аванесов, А. А. Герцензон, В. В. Голіна, В. О. Глушков, Л. М. Давиденко, А. І. Долгова, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, А. Ф. Зелінський, А. П. Закалюк, Я. Ю. Кондрацьєв, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, І. К. Туркевич, В. І. Шакун та ін. Однак, незважаючи на розробленість даної теми, у науці існує низка проблемних питань, пов'язаних як зі складністю досліджуваного феномена, динамічністю розвитку соціуму та злочинності як його складової, так і з відсутністю сучасних об'єктивних даних про стан злочинності та окремих її видів.

Метою даної статті є дослідження рівня злочинності в країні як у цілому, так і насильницької злочинності зокрема. Її новизна полягає у критичному аналізі рівня зареєстрованої в країні злочинності; на прикладі насильницької злочинності здійснено спробу встановлення об'єктивності відповідності рівня реєстрації злочинних проявів правоохоронними органами рівню реальної ураженості нашого суспільства злочинністю.

Розглядаючи злочинність в Україні з кількісного боку, насамперед варто визначити її рівень – показник, що найбільш яскраво визначає її міру та розмір (рис. 1)

Рисунок 1.

Рівень зареєстрованої злочинності в Україні (1992–2011 рр.)



Як бачимо, рівень загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів починаючи з 1995 р. *поступово*, але стабільно зменшується<sup>5</sup>. Виняток становить стрибок цього показника у 2003 р., коли абсолютна кількість зареєстрованих злочинів сягнула 556351 злочину, що на 15,8 % більше, ніж у 1992 р. та на 23 % більше щодо попереднього 2002 року. Починаючи з 2004 р. цей показник *продовжує більш інтенсивно* знижуватися (середньорічний темп зниження щодо кожного попереднього року становить 8 %), сягнувши у 2008 р. в абсолютних цифрах 384424 злочинів, що у 5 разів (на 20 %) менше, ніж у 1992 році. Однак з 2009 р. загальна кількість зареєстрованих в країні злочинів знов починає поступово зростати, сягнувши у 2010 р. відмітки 500902 злочини, що на 4,2 % більше, ніж у 1992 р. та на 15,2 % більше щодо попереднього 2009 року. У 2011 р. цей показник становив 515833 злочини, що на 3 % більше щодо попереднього 2010 р. та на 7,3 % більше, ніж у 1992 році.

Отже, можна зробити висновок про суттєві коливання у характері змін рівня злочинності в Україні протягом аналізованого періоду, які водночас відповідають традиційним 5–7-річним циклам змін рівня злочинності, а також суттєвим потрясінням у житті нашого суспільства (2003–2004 рр., 2009–2010 рр.).

Однак, у цілому слід враховувати й обумовленість відповідних змін стану злочинності, а точніше – стану її статистичного відображення у відомчих звітах, радикальною зміною підходу до реєстрації злочин-

ності у країні. Так, якщо протягом усього радянського періоду рівень злочинності в країні зростав (що відповідає як об'єктивному стану речей, так і ідеології роботи правоохоронних органів – кожний рік зростає рівень реєстрації та розкриття – зростає якість роботи – обґрунтовується потреба розвитку правоохоронної системи), то з набуттям незалежності рівень злочинності поступово знижується, що може відповідати лише зміні ідеології роботи правоохоронних органів – щороку рівень злочинності знижується через те, що зростає якість роботи цих органів.

У свою чергу, враховуючи стан вітчизняних правоохоронних органів, можна стверджувати про слушність зауваження А. Ф. Зелінського, який вказав, що порівняно низький коефіцієнт злочинності в Україні – це результат насамперед винятково високої латентності (прихованості) злочинів і погано поставленого обліку<sup>6</sup>. Однак, якщо взяти до уваги залежність оцінки якості діяльності правоохоронних органів від рівня реєстрованої злочинності в країні, слід казати вже не про «погано поставлений облік» (який у кінцевому підсумку є дійсно поганим для країни), а про «гарне» приховування злочинів від обліку.

Як відомо, приховування злочинів правоохоронними органами від обліку доволі давно практикується у багатьох країнах. Як зазначає відомий російський кримінолог Д. А. Шестаков, не можна не помітити, що у російської міліції (поліції) з радянських часів збереглася пристрасть штучно створювати видимість зниження кількості злочинів, подаючи таким чином результати своєї роботи із придушення злочинності в «кращому світлі». Тим самим досягається й інша мета: зменшення навантаження<sup>7</sup>. Не є винятком із вказаної практики, на жаль, і правоохоронні органи України. Як свідчать статистичні дані, останнім часом зростає кількість випадків виявлення порушень обліково-реєстраційної дисципліни (левова частку яких становить незаконна відмова у порушенні кримінальної справи) працівниками ОВС<sup>8</sup>. Так, кількість даних фактів збільшилась з 12042 у 2004 р. до 37458 у 2011 році! Більш ніж вдвічі збільшилась й кількість фактів виявлення безпосередньо укриття (приховування) заяви чи повідомлення про вчинений або той, який готується, злочин від обліку, що відбувається як шляхом прямого приховування (у переважній більшості випадків, як свідчать дані статистичної звітності останніх років), так і шляхом не реєстрації їх в ЖРЗПЗ чи ЖРІЗ або через фальсифікацію матеріалів і списання «до справи» у зв'язку з не підтвердженням інформації. Цей показник збільшився з 1336 у 2004 р. до 2803 у 2011 році (рис. 2).

Рисунок 2

Рівень порушень обліково-реєстраційної дисципліни в ОВС України у 2004–2011 рр.

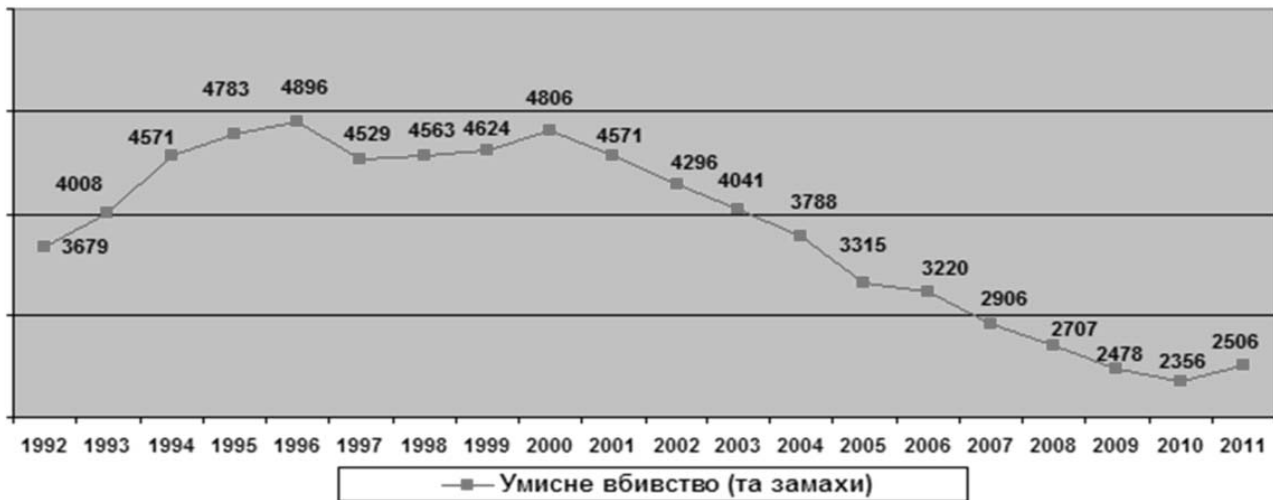


Фактори ж, що детермінують приховування злочинів від обліку, можна розподілити на дві окремі групи. Першу групу становлять фактори, пов'язані з сумлінністю виконання своїх службових обов'язків окремими працівниками. Вони в цілому збігаються з тими, що детермінують латентність злочинів як суміжний (між природною та штучною латентністю) стан<sup>9</sup>, у випадку поєднати їх із прагненням працівника не докладаючи особливих зусиль, що вимагає до того ж високих професійних якостей, виконати покладений на нього обсяг роботи, поліпшити показники, одержати винагороду, просування по службі тощо. При цьому останнім часом змінюються домінуюча мотивація і механізм її практичної реалізації приховування злочинів від обліку. Якщо раніше певні працівники правоохоронних органів застосовували насильство та інші незаконні методи й засоби або приховували певні факти переважно в «інтересах справи», то сьогодні окрім цього ці працівники вбачають у такій «роботі» простий та ефективний засіб збагачення. Порушення реєстраційної дисципліни, приховування фактів та доказів, перекручування фактів, «порушення-припинення справи», «правильна» кваліфікація тощо – за певної мети це все – ефективний інструментарій отримання протизаконної винагороди та вигоди. Нерідко при цьому страждає не лише справедливість (та знову – жертва злочину), а й інші непричетні до справи особи. Отже, зростає рівень злочинності. Другу групу становлять фактори, пов'язані з недоліками діяльності правоохоронних органів країни в цілому. Ключову роль серед них відіграють критерії оцінки діяльності правоохоронних органів<sup>10</sup> та негативні бюрократичні риси функціонування останніх<sup>11</sup>. Саме ці фактори організаційно-управлінського порядку детермінують приховування злочинів на масовому,

системному рівні та роблять можливим маніпулювання з боку правоохоронних органів статистичними даними щодо рівня та стану злочинності в країні через порушення реєстраційної дисципліни на рівні держави.

Дослідження окремих видів злочинів також вказує на «штучність» тенденцій змін їх рівня та стану. Так, проведене нами дослідження<sup>12</sup> показало, що тенденція стрімкого зниження (починаючи з 2001 р.) кількості реєстрованих у країні вбивств не відповідає тенденції щодо зміни рівня злочинності у країні в цілому (рис. 3). Рисунок 3.

Рівень зареєстрованих умисних вбивств (та замахів) в Україні (1992–2011 рр.)



Так, починаючи з 2001 р. кількість зареєстрованих в країні умисних вбивств (та замахів) починає стабільно і стрімко знижуватися. Минувши у 2005 р. (3315 злочинів) бар'єр 1992 р. (3679 злочинів), показник кількості зареєстрованих вбивств (та замахів) знизився у 2010 р. щодо базисного 1992 р. на 36 % (2356 злочинів). Середньорічний темп зниження щодо кожного попереднього року становить 6,8 %. У 2011 р. можна спостерігати зниження кількості вбивств щодо базисного 1992 р. на 32 %, однак при збільшенні їх абсолютної кількості (2506 злочинів) щодо попереднього 2010 р. на 6,3 %. Але чи свідчить цей факт про закінчення фази зниження рівня вбивств в країні чи тільки вказує на ситуативну зміну відомчої «орієнтації» керівництва МВС покажуть лише подальше спостереження та аналіз змін.

Позитивні ж зміни у структурі злочинності, обумовлені зменшенням частки реєстрованих у країні вбивств (переважно простих, некваліфікованих) відбуваються за рахунок її негативних якісних змін, причому не лише за рахунок збільшення частки кваліфікованих вбивств як у структурі вбивств, так і у структурі злочинності в цілому, а й за рахунок вкрай негативних змін у самій структурі кваліфікованих вбивств. Так, збільшення частки кваліфікованих вбивств відбувається за рахунок негативних змін у динаміці найбільш тяжких і суспільно небезпечних їх видів та при наявних негативних змінах їх якісних характеристик (збільшення рецидиву, скоєння їх у співучасті, ускладнення способу вчинення, цинізм і жорстокість вчинення). Вказане свідчить про наявні реальні тенденції змін рівня вбивств в Україні та в цілому характеризує як стан тяжкої і особливо тяжкої насильницької злочинності, так і злочинності в країні загалом. Враховуючи соціальні передумови, специфіку даного виду злочинів, а також певні характерні динамічні зміни стану вбивств у країні, можна зробити припущення про штучність вказаних змін у рівні та динаміці, а також структурі вбивств в Україні, пов'язану насамперед з маніпулюванням статистичними даними, зокрема через порушення реєстраційної дисципліни.

Як слушно зазначив А. А. Герцензон, жоден із показників статистики злочинності повною мірою не характеризує дійсний стан, рівень і динаміку злочинності, в силу чого при аналізі кримінально-статистичних даних необхідно використовувати по можливості більш широке коло показників<sup>13</sup>. Саме тому одним зі способів приблизного встановлення ступеня латентності того чи іншого виду злочинів є контроль даних правоохоронних органів шляхом їх зіставлення з медичною та іншою статистикою щодо спричинення шкоди здоров'ю, кількості насильницьких смертей та смертей з невстановленої причини, зникнення безвісті людей тощо<sup>14</sup>. Отже, звернемося до аналізу деяких відповідних статистичних даних, які, на наш погляд, дають змогу більш об'єктивно оцінити реальний рівень вбивств в країні та злочинності в цілому.

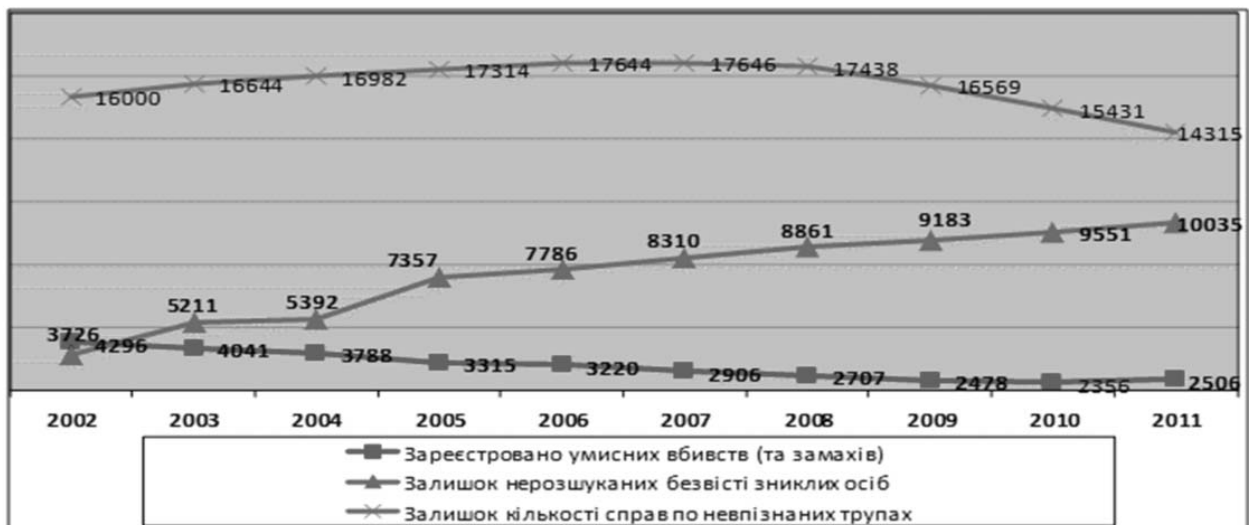
Аналіз відомчих статистичних даних за 2002–2011 рр. щодо кількості безвісті зниклих в Україні осіб<sup>15</sup> показав, що щорічно в країні розшукується (відповідно до наявних в органах внутрішніх справ оперативно-розшукових (далі – ОРС) та розшукових (далі – РС) справ) у середньому 9,5 тисяч чоловік. При цьому кожного року залишається в середньому 7 тисяч (враховуючи осіб, ОРС/РС щодо яких припинено за рішенням судів) безвісті зниклих осіб, розшукати яких не вдалося. Динаміка кількості осіб, не знайдених, протягом зазначеного періоду відрізняється стрімким зростанням даного показника з 3726 осіб у 2002 р. до 10035 осіб у 2011 році. Відповідно, починаючи з 2002 р. наглядно можна простежити кореляційну залежність між зниженням кількості умисних вбивств (та замахів), що реєструються в країні, та збільшенням залишку не розшуканих безвісті зниклих осіб (рис. 4).

Отже, якщо припустити, що не розшукані безвісті зниклі особи є жертвами вбивств, то кількість вбивств, які фактично мають місце в країні, кожного року пропорційно зростає. Безумовно, можна зустріти справедливі заперечення, що не можна вважати усіх не розшуканих безвісті зниклих осіб жертвами вбивств (є серед них особи, які виїхали закордон, втратили пам'ять тощо). Однак, з урахуванням наявної в певних випадках практики передчасного та необґрунтованого прийняття рішень про відмову в порушенні кримінальних справ за фактами безвісного зникнення громадян, а також того, що статистичні дані відображають далеко не абсолютну кількість осіб даної категорії, висловлене припущення, на наш погляд, є цілком логічним та об'єктивним. Крім того, слід враховувати частку осіб з числа громадян, які переховуються від органів влади, які також залишаються не розшуканими тощо.

Говорячи про рівень злочинності в країні, зокрема вбивств, не можна ігнорувати й такий фактор, як велику кількість невпізнаних трупів. З урахуванням цього показника кримінологічна картина щодо рівня кримінального насильства в нашій країні виглядає значно гірше (рис. 4).

Рисунок 4

Рівень зареєстрованих умисних вбивств, фактичного залишку зниклих безвісті осіб та залишку в ОВС справ по невпізнаних трупах в Україні протягом 2002–2011 рр.



Як бачимо, в середньому на 3 тисячі зареєстрованих умисних вбивств та 7 тисяч безвісті зниклих осіб, розшукати яких не вдалося, щороку в середньому припадає 16,5 тисяч невпізнаних трупів<sup>16</sup>.

Кількість справ щодо невпізнаних трупів на обліку ОВС в цілому (незважаючи на незначне скорочення починаючи 2009 р.) щороку протягом аналізованого періоду повільно, але стабільно зростала, незважаючи на стабільне щорічне скорочення кількості таких справ, що потрапляють на облік (з 5789 у 2002 р. до 1061 у 2011 р.) та стрімке збільшення (в десять разів) кількості справ за закінченням строку давності (з 108 у 2002 р. до 1137 у 2011 р.). При цьому, при зменшенні більш ніж вдвічі кількості закритих на кінець року справ щодо невпізнаних трупів (з 4965 у 2002 р. до 2177 у 2011 р.) можна спостерігати зменшення майже у п'ять разів кількості справ, закритих у зв'язку з встановленням особистості невпізнаних трупів (з 4852 у 2002 р. до 1026 у 2011 р.). Все це свідчить про зниження ефективності та якості роботи ОВС щодо встановлення особи громадян по невпізнаним трупах.

При цьому офіційна статистика вказує, що кожного року в середньому приблизно лише 500 осіб з числа невпізнаних трупів є жертвами злочину. Однак на кожну жертву злочину цієї категорії в середньому припадає 1,5 випадки самогубства та майже 15 нещасних випадків з летальним кінцем, не кажучи вже про 7 смертей через хворобу.

Безумовно, можна зустріти справедливі заперечення, що не можна вважати усі випадки, коли по невпізаному трупу не вдалося встановити особу вважати вбивством. Тим більше, що офіційна статистика наводить дані щодо причини смерті таких осіб. Однак, на наш погляд, і тут слід враховувати низку моментів. По-перше, статистичні дані відображають далеко не абсолютну кількість невпізнаних трупів. Про чималу частку з них нікому ніколи не стає відомо. По-друге, нерідко, коли знаходять труп невідомої особи похилого віку без явних ознак насильницької смерті, розтин трупа (навіть дактилоскопіювання) не проводиться, а причина смерті констатується як хвороба. До речі, і щодо трупів, особу яких встановлювати не треба, за вказаних обставин (коли родичі або інші зацікавлені особи на встановленні причин смерті не наполягають, або такі особи взагалі відсутні) часто має місце те ж саме. По-третє, як відомо, чимало самогубств можуть бути наслідком інсценування. А встановити такий факт щодо особи, яку неможливо впізнати (встановити), можна лише при дуже ретельному розслідуванні та великій зацікавленості правоохоронців. Не кажучи вже, скільки випадків доведення до самогубства залишаються латентними. По-четверте, труднощам доведення факту протиправного спричинення смерті особі у випадку виявлення невпізаного трупа з відповідними

травмами можна протиставити легкість констатації факту нещасного випадку (і впасти з даху, і замерзнути нетверезому в лісі чи згоріти в хаті від недопалку, безумовно, «легше» самому) тощо.

Таким чином, з урахуванням викладеного, можна констатувати, що рівень насильницької злочинності й злочинності в цілому значно перевищує показники реєстрації правоохоронними органами скоєних у країні злочинів. Так, рівень латентності умисного вбивства (традиційно найменш латентного злочину) в країні коливається в межах від 1:2 до 1:7. Аналіз змін рівня злочинності в країні дає змогу зробити припущення про приховування злочинів на масовому, системному рівні шляхом маніпулювання з боку правоохоронних органів відповідними статистичними даними через порушення реєстраційної дисципліни на рівні держави. У свою чергу, викривлення реальної картини щодо ураженості нашого суспільства злочинністю лише поглиблює кризовий стан, а неможливість отримання достовірної криминологічної інформації зводить нанівець заходи протидії злочинності. Таке становище вимагає зміни ідеології роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинності та оцінки ефективності їх діяльності і запровадження нових стандартів у сфері обліку й аналізу злочинності в країні, а також проведення комплексних наукових досліджень по виявленні реального рівня злочинності та її структури.

<sup>1</sup> Криминологія: Загальна та Особлива частини: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед; За ред. проф. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – С. 47–48.

<sup>2</sup> *Остроумов С. С.* Советская судебная статистика. (Часть общая и специальная) / С. С. Остроумов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – С. 46.

<sup>3</sup> *Абельцев С. Н.* Преступления против личности и проблема криминального насилия / С. Н. Абельцев // Закон и право. – 1998. – № 8. – С. 14.

<sup>4</sup> *Насимов Г. А.* Причины и меры предупреждения убийств: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г. А. Насимов. – М., 2004. – С. 201.

<sup>5</sup> Звіт МВС про злочинність (форма № 1) за 2004–2011 роки.

<sup>6</sup> *Зелінський А. Ф.* Криминологія: [навч. посіб.] / Зелінський А. Ф. – Х.: Рубікон, 2000. – С. 111.

<sup>7</sup> *Шестаков Д. А.* Криминология: Новые подходы к преступлению и преступности: Криминогенные законы и криминологическое законодательство. Противодействие преступности в изменяющемся мире: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Предисл. В. П. Сальникова. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 155.

<sup>8</sup> Відомості про порушення обліково-реєстраційної дисципліни, що вчинені працівниками органів внутрішніх справ України за 2004–2011 рр. (форма 1-3П).

<sup>9</sup> *Ігнатів О. М.* Загальна характеристика факторів латентності вбивств / О. М. Ігнатів // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Серія «Юридичні науки». – Т. 24 (63). – № 2. – С. 215–216.

<sup>10</sup> *Ігнатів О.* Щодо критеріїв оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ / О. Ігнатів // Право України. – 2008. – № 2. – С. 97–101.

<sup>11</sup> *Ігнатів О.* Деякі фактори латентної злочинності працівників міліції: шляхи їх усунення / О. Ігнатів // Право України. – 2005. – № 11. – С. 52–55.

<sup>12</sup> *Ігнатів О. М.* Криминологічний аналіз рівня та динаміки вбивств в Україні / О. М. Ігнатів // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 314–326 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11iomvuu.pdf>; *Ігнатів О. М.* Криминологічний аналіз структури вбивств в Україні / О. М. Ігнатів // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 375–386 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12iomsvu.pdf>

<sup>13</sup> *Герцензон А. А.* Основные положения и задачи советской науки уголовной статистики // Проблемы искоренения преступности. – М.: Юрид. лит., 1965. – С. 51.

<sup>14</sup> *Шляпочников А. С., Забрянский Г. И.* Выявление латентной преступности / А. С. Шляпочников, Г. И. Забрянский // Советское государство и право. – 1971. – № 5. – С. 98–103.

<sup>15</sup> Відомості про результати роботи ОВС по розшуку безвісно зниклих / Звітність про результати розшуку громадян, які переховуються від органів влади, безвісно зниклих та встановлення особи громадян за невідомими трупами (форма № 3, додаток 4) за 2004–2011 роки.

<sup>16</sup> Відомості про результати роботи ОВС щодо встановлення особи громадян по невідомим трупах / Звітність про результати розшуку громадян, які переховуються від органів влади, безвісно зниклих та встановлення особи громадян за невідомими трупами (форма № 3, додаток 4) за 2004–2011 роки.

### Резюме

Статтю присвячено проблемі дослідження рівня злочинності в Україні як в цілому, так і насильницької злочинності зокрема. На підставі дослідження статистичних даних МВС України здійснений критичний аналіз рівня зареєстрованої в країні злочинності. На прикладі насильницької злочинності здійснена спроба встановлення об'єктивності відповідності рівня реєстрації злочинних проявів правоохоронними органами рівню реальної ураженості нашого суспільства злочинністю.

**Ключові слова:** рівень, злочинність, насильство, вбивство.

### Резюме

Статья посвящена проблеме исследования уровня преступности в Украине как в целом, так и насильственной преступности в частности. На основании исследования статистических данных МВД Украины осуществлен критический анализ уровня зарегистрированной в стране преступности. На примере насильственной преступности сделана попытка установления объективности соответствия уровня регистрации преступных проявлений правоохранительными органами уровню реальной пораженности нашего общества преступностью.

**Ключевые слова:** уровень, преступность, насилие, убийство.

### Summary

The article is devoted the problem of research of level of criminality in Ukraine, both on the whole and to violent criminality in particular. On the basis of research of statistical information MIA of Ukraine the walkthrough of level of the criminality incorporated in a country is carried out. On the example of violent criminality the attempt of establishment of objectivity of accordance of level registration of criminal displays law enforcement authorities is done to the level of real staggered of our society criminality.

**Key words:** level, criminality, violence, murder.

Отримано 20.06.2012

**О. С. КОТУХА**

*Олександр Степанович Котуха, кандидат юридичних наук, заступник декана юридичного факультету Львівської комерційної академії*

## НЕПРЯМІ МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРЕЗУМПЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Вітчизняне кримінальне законодавство, оновлення якого безперечно затяглося, та стан правозастосовної практики, сьогодні, не цілком відповідають потребам держави та суспільства. З цією метою зміст певних правових категорій потребує глибокого теоретичного опрацювання, безпосередньо пов'язаного із процесом реалізації правових норм. Однією з таких категорій є правові презумпції, значення яких у процесі реалізації права важко переоцінити. Вони сприймаються як правові норми, є їхньою логічною основою. Правові презумпції посідають особливе місце серед окремих правових явищ та категорій механізму правового регулювання. Запровадження тих чи інших презумпцій було викликано певними історичними передумовами, що вказують не лише на необхідність їх застосування, а й визначають зміст презумпцій у правових нормах. Презумпції – важливий і досить гнучкий інструмент регулювання правовідносин, завдяки якому зникають сумніви в існуванні певного юридичного факту. Необхідність застосування презумпцій у праві пояснюється наявністю у них праворегулюючих властивостей, оскільки їх застосування сприяє стабільності, прискоренню та спрощенню процесу правового регулювання<sup>1</sup>. Дослідженню презумпцій у кримінальному праві не приділяли належної уваги через те, що основна увага приділялась процесуальному застосуванню презумпцій та їх використанню в процесі доказування.

Проблематику існування презумпцій у кримінальному праві досліджували В. К. Бабаєв, М. Й. Коржанський, М. М. Михеєнко, Л. М. Васильєв, С. М. Гуліна, Т. Н. Москалькова, Н. Ф. Кузнецова, В. М. Савицький, М. С. Строгович, Н. Н. Полянський, Ч. С. Касумов, В. Т. Томін, Б. Т. Безлепкін та інші.

Предмет кримінального права становлять суспільні відносини, які виникають при вчиненні злочину між особою, яка його вчинила, та державою, від імені якої виступають відповідні органи, що уповноважені здійснювати дії, скеровані на розслідування злочину та відправлення правосуддя у кримінальних справах. Презумпції у кримінальному праві несуть у собі чітку цільову направленість. Вони покладені в основу норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності, злочинність та караність діяння особи<sup>2</sup>.

Відповідно до ст. 51 Кримінального кодексу (далі – КК) України<sup>3</sup>, одним із покарань, яке може застосовуватися судом до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Ця норма ґрунтується на припущенні з високим ступенем ймовірності про те, що особа, яка визнана винною у вчиненні злочину, використовуючи свою посаду або певний вид діяльності, може вчинити новий злочин.

Така презумпція підкріплена позицією, сформульованою в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7<sup>4</sup>, в якій вказано, що додаткові покарання мають важливе значення для запобігання вчинення нових злочинів як самими засудженими, так і іншими особами, рекомендувати судам при постановленні вироку обговорювати питання про застосування поряд з основним покаранням відповідного додаткового. Покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, відповідно до ст. 52 КК України, може застосовуватися як основне, так і як додаткове покарання. Його застосування допускає високу ймовірність того, що особа, яка вчинила злочин, використовуючи свою посаду або займаючись певною діяльністю, може це зробити ще раз у майбутньому.

Верховний суд у своїй постанові наголошує на тому, що покарання, яке ґрунтується на вищенаведеному припущенні, може бути застосоване тільки тоді, коли вчинення особою злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю. Залишення підсудного на попередній посаді сприятиме йому у вчиненні нового злочину.